

01 მარტი 2024

N 21/2215

საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს

ასლი: სსიპ გარემოსდაცვითი ინფორმაციისა და განათლების ცენტრს

სსიპ დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნულ ცენტრს

თქვენი 2023 წლის 20 ოქტომბრის №15/10219 წერილით წარმოდგენილ საქართველოს სახელმწიფო ენერგეტიკული პოლიტიკისა და მისი დანართის ენერგეტიკისა და კლიმატის ეროვნული ინტეგრირებული გეგმის სტრატეგიული გარემოსდაცვითი შეფასების ანგარიშთან დაკავშირებით, გაცნობებთ შემდეგ შენიშვნებს:

- სგმ-ის ანგარიშის თანახმად, (5.3 ალტერნატივების განხილვის შედეგი) სტრატეგიულ დოკუმენტში მოცემულ მონაცემებსა და ინფორმაციაზე დაყრდნობით, NECP-ის ღონისძიებების ერთობლიობა წარმოადგენს უპირატეს ალტერნატივას საქართველოს სახელმწიფო ენერგეტიკული პოლიტიკის მიზნების შესასრულებლად, სტრატეგიული დოკუმენტით გათვალისწინებული მიზნებისა და მისი მიღწევის ვადების, მიმდინარე ენერგეტიკული პროექტების, ექსპლუატაციაში შესული ელექტროსადგურებისა და უახლოეს მომავალში ექსპლუატაციაში შესასვლელი ელექტროსადგურების გათვალისწინებით. შესაბამისად, საჭიროა გარდა პოლიტიკის მიზნებისა, მოსაზრება ეყრდნობოდეს გარემოსდაცვითი კუთხით დასაბუთებასაც. ამასთან, წარმოდგენილ უნდა იქნას დასაბუთებული ინფორმაცია, რატომ არ იქნა ცალკე ალტერნატივად განხილული მზის ენერჯის წარმოება ან/და მზის და ქარის ენერჯის წარმოების კომბინირებული ალტერნატივა;
- სგმ-ის ანგარიშში მითითებულ მონიტორინგის ჩარჩოსთან (ცხრილი 14) დაკავშირებით გაცნობებთ, რომ მონიტორინგს უნდა დაეკვემდებაროს დოკუმენტაციაში განხილული გარემოსთან დაკავშირებული ძირითადი საკითხები და, შესაბამისად, მნიშვნელოვანი ზემოქმედებები. რაც არ არის ასახული წარმოდგენილ მონიტორინგის გეგმაში, ასევე საჭიროა დაზუსტდეს მონიტორინგზე პასუხისმგებელი ორგანოები;
- დოკუმენტში სრულფასოვნად არ არის განხილული ადრეულ სტადიაზე ენერგეტიკული პროექტის დაგეგმვის დეტალები, მაგალითად: ამგვარი დაგეგმვის ერთ-ერთი დამკვიდრებული პრაქტიკა და მექანიზმი, როგორცაა ენერგეტიკული ობიექტების პროექტების ინიცირების პროცესში წინასწარ, ბიომრავალფეროვნებასთან დაკავშირებული შეფასებების გარეშე, მემორანდუმების გაფორმების თაობაზე. აღნიშნული ხშირ შემთხვევაში პირდაპირ კავშირშია გზმ-ის ხარისხთან, რომლის ხარისხის ამალგება, უმეტეს შემთხვევაში, მემორანდუმით გათვალისწინებული დროის გაზრდას გულისხმობს, სრულფასოვანი კვლევების ჩატარებისათვის უფრო მეტი დროის საჭიროების

გათვალისწინებით. აღნიშნული ასევე ეხება იმგვარ დაცულ ტერიტორიებზე ზემოქმედების შეფასებას, როგორცაა ზურმუხტის ქსელი (ე.წ. ზზშ). საჭიროა, წარმოდგენილ იქნეს დამატებითი ინფორმაცია, სადაც უფრო დეტალურად იქნება განხილული და შეფასებული მემორანდუმების მომზადებისა და გაფორმების პროცესში წინასწარ დაგეგმვის, მათ შორის გზშ-სა და ზზშ-ს ხარისხის გაზრდის ასპექტები და შემოთავაზებული პრობლემის გადაჭრის გზები;

- სგშ-ის ანგარიშში არ არის განხილული საქართველოს ენერგეტიკისა და კლიმატის ეროვნულ ინტეგრირებულ გეგმაში მითითებული ყველა პროექტი/ობიექტი;
- სტრატეგიულ გარემოსდაცვითი შეფასების ანგარიშსა (გვ. 26, ცხრილი 4) და საქართველოს ენერგეტიკისა და კლიმატის ეროვნულ ინტეგრირებულ გეგმაში (NECP) ასახული (გვ. 163) ელექტროენერჯის წარმოების სიმძლავრის (მგვტ) პროგნოზის თაობაზე მონაცემების თანახმად, 2030 წლისთვის ჰიდროენერჯის წარმოება არსებული ღონისძიებების გათვალისწინებით პროგნოზირებულია 5139 მეგავატი, ხოლო 2030 წლისთვის სტრატეგიული დოკუმენტით დაგეგმილი ღონისძიებების გათვალისწინებით - 3992 მეგავატი. შესაბამისად, საჭიროა დაზუსტდეს, არსებული ღონისძიებები რა სიმძლავრის და ტიპის ენერგოწყაროებს გულისხმობს;
- საქართველოს ენერგეტიკისა და კლიმატის ეროვნულ ინტეგრირებულ გეგმასა (NECP) და სტრატეგიული გარემოსდაცვითი შეფასების ანგარიშში მოცემული განახლებადი ენერჯის წყაროების (ობიექტების) ჯამური დადგმული სიმძლავრე 863 მგვტ-ია. დაზუსტებას საჭიროებს, მითითებული ობიექტების გარდა, კიდევ რომელი ობიექტების განხორციელებაა დაგეგმილი 2030 წლამდე სამიზნე 1944 მგვტ სიმძლავრის ექსპლუატაციაში შესაყვანად;
- მიზანი 1.5-ით გათვალისწინებულ ღონისძიებებთან დაკავშირებით გაცნობებთ, რომ არაა მითითებული 2030 წლამდე განსავითარებელი მარეგულირებელი ჰიდროელექტროსადგურების ჩამონათვალი და სივრცითი მონაცემი. ასევე რა ტიპის რეგულირების (წლიური, სეზონური, სადღეღამისო) წყალსაცავიანი ჰიდროსადგურების მშენებლობაა დაგეგმილი და რა თანაფარდობით, რაც საჭიროებს დაზუსტებას;
- წარმოდგენილ სტრატეგიული გარემოსდაცვითი შეფასების ანგარიშში ფართოდ არის განხილული შესაძლო გეოლოგიური საფრთხეების ჩასახვა-წარმოშობის რისკები. ასევე მნიშვნელოვანია საშიში ჰიდროლოგიური პროცესების გააქტიურების რისკების დეტალური აღწერა და შეფასება, როგორცაა გაზრდილი სეზონური ტიპის წყალდიდობები, თავსხმა წვიმებით და თოვლისა და მყინვარების უეცარი დნობით გამოწვეული წყალმოვარდნები, ზვავები და აგრეთვე ელექტროგადამცემ ხაზებთან მიმართებაში კლიმატური (წყინვები, ქარი) რისკებიც. ამასთან, ღვარცოფული პროცესები (სელური ნაკადები) აღწერილია როგორც მხოლოდ საშიში გეოლოგიური პროცესი, მისი განხილვა აუცილებელია ჰიდრომეტეოროლოგიურ პროცესებთან ერთად და დამატებითი ინფორმაციის წარმოდგენა.
- საქართველოს შავი ზღვის სანაპირო ზოლი და მიმდებარე სანაპირო ზონა (როგორც წყალქვეშა, ისე ხმელეთის) ბუნებრივი და ანთროპოგენური პროცესების მიმართ, ერთერთი ყველაზე მოწყვლადი გეომორფოლოგიური წარმონაქმნია და სწრაფ-ცვალებადი დინამიკით გამოირჩევა. საქართველოს შავი ზღვის სანაპირო ხაზის ბუნებრივად ჩამოყალიბებული (ჰოლოცენის მეორე ნახევრიდან დღემდე) სუსტი წონასწორობა, თანამედროვე ანთროპოგენური ფაქტორებისა (მდინარეებზე კაშხლების შედეგად ეროზირებული მასალის დახშობისა და ჩაკეტვის, სანაპირო ზოლში ინერტული მასალის მოპოვება-ამოღებისა და სხვ.) და მათგან გამოწვეული მიმდინარე პროცესების შედეგად დარღვეულია და წონასწორობის დისბალანსის ხარისხი მომავალში უფრო გაიზრდება. შავი ზღვის აუზის მდინარეების ჰიდრორესურსების ათვისება ზღვის სანაპირო ზოლზე უდიდეს ზეგავლენას ახდენს. მდინარეთა მყარი ნატანის (როგორც ფსკერული ისე

ატივარებული) დინამიკის შეცვლა ან/და შეწყვეტა, ზღვის სანაპირო მორფოდინამიკურ პროცესებზე უარყოფითად აისახება, რასაც შემდგომში მოჰყვება სანაპირო ზოლის აბრაზიული პროცესების სწრაფი განვითარება და ხმელეთის ნაწილის კარგვა, ამ უკანასკნელის დაცვა რთული და ძვირადღირებული საინჟინრო ნაგებობით არის შესაძლებელი, ხოლო ქვიშა-ხრებით სანაპირო ზოლის დინამიკის შენარჩუნება დიდ თანხებთან და მაღალი რისკის შემცველ გარემოსდაცვით საკითხებთან არის დაკავშირებული. რისკის ქვეშ ხვდება შავი ზღვის წყლის ხარისხის მდგომარეობაც, რადგან ენერგეტიკული პროექტები წარმოადგენს პოტენციურ დამაბინძურებლებს. ასევე აღსანიშნავია ისიც, რომ თანამედროვე გლობალური დათბობის პირობებში, მსოფლიო ოკეანის დონის განუხრელი აწევა, სავარაუდოდ ახლო მომავალში შესამჩნევად აისახება შავი ზღვის სანაპირო ხაზზე, რაც კიდევ უფრო უარყოფით ზეგავლენას მოახდენს საქართველოს სანაპირო ზონაში განლაგებულ ინფრასტრუქტურაზე. წარმოდგენილ დოკუმენტაციაში არ არის საკმარისი ინფორმაცია მოცემული შავ ზღვასთან დაკავშირებით, ნახსენებია მხოლოდ კანონმდებლობასთან და კონვენციებთან მიმართებაში. წარმოდგენილ უნდა იქნას ინფორმაცია შავი ზღვის ეკოლოგიური მდგომარეობისა და წარმოდგენილი ენერგეტიკული პროექტების განხორციელების შემთხვევაში მასზე შესაძლო ზემოქმედების შესახებ, ასევე საჭიროა სანაპირო ზოლში განვითარებული ბუნებრივი და ანთროპოგენური პროცესების შედეგად შექმნილი რისკების იდენტიფიკაცია;

- დოკუმენტაციაში ყურადღება გამახვილებულია წყალსაცავებში ნეიროტოქსინ მეთილვერცხლისწყლის წარმოქმნის საფრთხეზე. საჭიროა წარმოდგენილ იქნას ინფორმაცია აღნიშნულის თაობაზე ჩატარებული კვლევების (მათ შორის არსებულ წყალსაცავებზე) შესახებ, მათი შედეგების და სტატისტიკური (ინტოქსიკაციის შემთხვევები) მონაცემების თაობაზე (ასეთის არსებობის შემთხვევაში) ინფორმაცია;
- წარმოდგენილ დოკუმენტში ზოგადად და კერძოდ მეოთხე თავში არ იძებნება სგმ-ს მომზადების პროცესში დამატებით ჩატარებული შესწავლები (კონსულტაციები ადგილობრივ მოსახლეობასა და მუნიციპალიტეტების წარმომადგენლებთან, განმახორციელებთან, ადგილობრივ არასამთავრობო სექტორთან და ა.შ) კონკრეტული ლოკაციის თავისებურებების გათვალისწინებით და ამ შესწავლების საფუძველზე გაკეთებული უფრო კონკრეტული რეკომენდაციები უარყოფითი ზემოქმედებების მაქსიმალურად შესამცირებლად და დადებითი ზემოქმედებების წასახალისებლად;
- მიზანშეწონილია, სგმ-ის ანგარიშის 4.1.2. თავის არასახიფათო ნარჩენების ნაგავსაყრელების, ასევე, მუნიციპალური ჩამდინარე წყლების გამწმენდი ნაგებობების მოწყობა/ექსპლუატაციასთან დაკავშირებულ ნაწილებში განხილულ იქნეს არამხოლოდ აღნიშნული ღონისძიებების განხორციელებით გამოწვეული სათბური აირების შემცირების პოტენციალი, არამედ აღინიშნოს ნაგავსაყრელების და გამწმენდი ნაგებობების ფუნქციონირებასთან დაკავშირებული მავნე ნივთიერებების ემისიებით ჰაერზე გამოწვეული ზემოქმედებაც (სულ მცირე, მავნე ნივთიერებათა სახეობების იდენტიფიკაციის მხრივ). ამასთან, ხაზგასასმელია, რომ მეთანის ჩაჭერა და ჩირაღდანზე უტილიზაცია თავის მხრივ დაკავშირებულია სულ მცირე წვის პროდუქტების ატმოსფერულ ჰაერში ემისიებთან;
- დაზუსტებას საჭიროებს სტრატეგიულ დოკუმენტსა და სგმ-ის ანგარიშში სამგორის სამხრეთ თალთან გაზსაცავის მოწყობის საკითხი (ენერგეტიკისა და კლიმატის ეროვნული ინტეგრირებული გეგმის ღონისძიება ES-11), ვინაიდან, სგმ-ის ანგარიშის თანახმად, „ატმოსფერულ ჰაერზე მიწისქვეშა გაზსაცავის ზემოქმედება დამოკიდებულია სხვადასხვა ფაქტორზე, როგორცაა მიწისქვეშა წარმონაქმნების სახე, ობიექტის ადგილმდებარეობა და მისი ოპერირების პრაქტიკა“.

თუმცა არ არის განმარტებული თუ რა ეტაპზეა ამჟამად ეს ღონისძიება და განიხილება თუ არა მისი მოწყობის ალტერნატიული ადგილმდებარეობა;

- სგმ-ს დოკუმენტში წარმოდგენილი ინფორმაციის ზოგადი სახითაა, განსაკუთრებით მესამე („საქართველოში გარემოს მდგომარეობისა და გარემოს დაცვის ზოგადი შეფასება“) და მეოთხე („სტრატეგიული დოკუმენტების განხორციელების შესაძლო ზემოქმედება გარემოსა და ადამიანის ჯანმრთელობაზე და ამ ზემოქმედებების წინააღმდეგ მიმართული ღონისძიებები“) თავებში, რომელთა შორის ბმა კონკრეტული ლოკაციების დონეზე არაა წარმოდგენილი. მესამე თავში განხილული ზოგადი (კონკრეტულ ღონისძიებასთან და ლოკაციასთან არ მიბმული) ინფორმაცია გარემოს სხვადასხვა ელემენტების მდგომარეობის შესახებ არც მეოთხე თავშია დაკონკრეტებული, რომელშიც უკვე ღონისძიებები და მათი ლოკაციები დაკონკრეტებულია, მხოლოდ რამდენიმე ღონისძიების შემთხვევაშია კორელაცია ზემოქმედების შეფასებასთან და მოსალოდნელი უარყოფითი გავლენა შედარებით კონკრეტულად არის წარმოდგენილი, მაგრამ ეს სტანდარტი არაა შენარჩუნებული ყველა ღონისძიებისათვის, რომელიც განხილულია ძალიან მნიშვნელოვანი და მნიშვნელოვანი გავლენის მქონე კატეგორიებში;
- „საქართველოს სახელმწიფოს ენერგეტიკული პოლიტიკის“ მე-4 თავის „გარემოზე უარყოფითი ზემოქმედების შემცირება“ თანახმად, „ენერგეტიკულ პროექტებზე გარემოსდაცვითი გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში იკვეთება საზოგადოებრივი არასწორი ინფორმირებულობის და ცნობიერების მიკერძოების პრობლემა, რაც გამოწვეულია არასაკმარისი ინფორმირებულობით და გავრცელებული მცდარი ინფორმაციით; ენერგო პროექტების განვითარების დადებით მხარედ საზოგადოება მხოლოდ კერძო ინვესტორის კომერციულ მიზანს მიიჩნევს. ეს გარემოება უარყოფითად აისახება სახელმწიფოს და ინვესტორის ურთიერთობებზე მოსახლეობასთან, აზიანებს საინვესტიციო გარემოს, აფერხებს პროექტების განვითარებას და მოითხოვს სახელმწიფოს მხრიდან მეტ ყურადღებას საზოგადოების ინფორმირებულობის დონის ასამაღლებლად.“ გაცნობებთ, რომ „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსი“ არეგულირებს გადაწყვეტილების მიღების პროცესში საზოგადოების მონაწილეობასთან დაკავშირებულ საკითხებს გარემოზე ზემოქმედების შეფასების და სტრატეგიული გარემოსდაცვითი შეფასების პროცედურებისას, რა დროსაც უზრუნველყოფილია საზოგადოების ჩართულობა შეძლებისდაგვარად ადრეულ ეტაპზე. ამასთან, გარემოს მოქმედებათა ეროვნულ პროგრამაში (2022-2026) ასახულია „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსით“ გათვალისწინებული გზშ და სგმ პროცედურების ფარგლებში, საზოგადოების მონაწილეობის მექანიზმების გაუმჯობესებასა და დაინტერესებული მხარეების ჩართულობის გაზრდასთან დაკავშირებული გამოწვევები და შესაბამისი ამოცანები. ასევე, ენერგეტიკის პოლიტიკის დოკუმენტის თანახმად, „ცნობიერების ხარისხის გასაზრდელად, გათვალისწინებულია გზშ/სგმ ეტაპამდე საზოგადოებასთან წინასწარი საკომუნიკაციო პლატფორმის შექმნა, რათა საზოგადოება მომზადებული დახვდეს ცალკეული პროექტის განვითარებასთან დაკავშირებით ჩატარებული კვლევების განხილვის პროცესს. მნიშვნელოვანია, დაინტერესებულმა საზოგადოებამ მიიღოს ამომწურავი ინფორმაცია ცალკეული პროექტის მიზანშეწონილობასა და სარგებლიანობასთან დაკავშირებით“; დაზუსტებას საჭიროებს აღნიშნული წინასწარი საკომუნიკაციო პლატფორმის საკითხი, პასუხისმგებელი ორგანოს და შემუშავების სავარაუდო პერიოდის მითითებით. დამატებით გაცნობებთ, რომ „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსით“ გათვალისწინებული გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში საზოგადოების ეფექტიანი ინფორმირებისა და მონაწილეობის მიზნით, გარემოს ეროვნული სააგენტოს მიერ სსიპ გარემოსდაცვითი ინფორმაციისა და განათლების ცენტრის ჩართულობით შეიქმნა გარემოსდაცვითი საინფორმაციო პორტალი (EI.GOV.GE);

დამატებით გაცნობებთ ტექნიკური სახის ხარვეზებს საქართველოს ენერგეტიკისა და კლიმატის ეროვნული ინტეგრირებული გეგმასა (NECP) და სგმ-ის ანგარიშზე:

- წარმოდგენილ დოკუმენტაციაში მითითებული მზის ელექტროსადგურების შესახებ ინფორმაცია სრულად არ ემთხვევა Shp ფაილებში წარმოდგენილ სივრცით მონაცემებს. საჭიროა, წარმოდგენილ იქნეს მზის ელექტროსადგურების შესახებ განახლებული სივრცითი მონაცემები, შესაბამისი ატრიბუტული ცხრილით;
- გვ. 42 - ტყეებს საქართველოს ტერიტორიის დაახლოებით 40% უკავია. საქართველოს ტყის ეროვნული აღრიცხვის განახლებული მონაცემების მიხედვით, ტყეებს ქვეყნის ტერიტორიის 44.5% უკავია (3 100 500 ჰა).
- გვ. 43 - ჩანაწერიდან ამოღებული იყოს ტერმინი ტყის რესურსის გამოყენება - ხსენებული ტერმინი არსებითად არ ნიშნავს მის დეგრადაციას. საჭიროა მისი გონივრული გამოყენება და ჩანაწერი უნდა შეიცვალოს ტყის სოციალური მიზნით გამოყენებით.
- გვ. 46 - საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილია ცხოველთა 135 და მერქნოვან მცენარეთა 56 სახეობაა, მიზანშეწონილია „მერქნოვან მცენარეთა“ ნაცვლად ჩაიწეროს „მცენარე“.
- გვ. 47 - საქართველოში გავრცელებული 200-ზე მეტი სახეობა მოცულია ევროპის ველური ბუნებისა და ბუნებრივი ჰაბიტატების დაცვის კონსერვაციის კონვენციის მუდმივმოქმედი საბჭოს მიერ მიღებულ #6 რეზოლუციაში. აღნიშნული ჩანაწერი საჭიროა დაკორექტირდეს შემდეგნაირად: საქართველოში გავრცელებული 200-ზე მეტი სახეობა მოცულია ევროპის ველური ბუნებისა და ბუნებრივი ჰაბიტატების დაცვის შესახებ კონვენციის მუდმივმოქმედი საბჭოს მიერ მიღებულ #6 რეზოლუციაში.
- გვ. 47 - ტყეები, ხე-ტყის არამდგრადი მეთოდებით მოპოვების, პირუტყვის ჭარბი ძოვების და აგრეთვე მართვის არასწორი პრაქტიკის გამო, ძლიერი ზეწოლის ქვეშ იმყოფებიან. პირუტყვის ჭარბი ან არაორგანიზებული ძოვების გამო საფრთხის ქვეშაა საქართველოს ზაფხულისა და ზამთრის სამოვრები. აღნიშნული ჩანაწერი საჭიროა დაკორექტირდეს შემდეგნაირად: ტყეები, ხე-ტყის არამდგრადი მეთოდებით მოპოვების, პირუტყვის ჭარბი ძოვების, უკანონო ჭრების და აგრეთვე მართვის არასწორი პრაქტიკის გამო, ძლიერი ზეწოლის ქვეშ იმყოფებიან. პირუტყვის ჭარბი ან არამდგრადი ძოვების გამო საფრთხის ქვეშაა საქართველოს ზაფხულისა და ზამთრის სამოვრები.
- გვ. 48 - საქართველოს დაცული ტერიტორიების არსებული სისტემის ფარგლებს გარეთ ბიომრავალფეროვნების ბევრი საკვანძო ადგილია (KBA). ესენია: ბიოლოგიური დერეფნები, ცხოველთა მიგრაციის დერეფნები, მცენარეებისთვის მნიშვნელოვანი ტერიტორიები (IPA), ფრინველებისა და ბიომრავალფეროვნებისთვის მნიშვნელოვანი ტერიტორიები (IBA), და სხვ. ბიომრავალფეროვნების საკვანძო ადგილები (KBA) გამოვლინდა საქართველოში „კავკასიის ეკორეგიონული კონსერვაციის გეგმის“ შემუშავების პროცესში, რომელიც განხორციელდა WWF-ის კავკასიის პროგრამის ოფისის ხელმძღვანელობით, სულ ეკორეგიონში გამოვლენილია 231 KBA. KBA-ების საერთო ფართობია 130,113 კმ², ეკორეგიონის მთელი ტერიტორიის დაახლოებით 22,2%. საქართველოში წარმოდგენილია 60 KBA, ფართობით 21,335 კმ², აქედან 6,616 კმ² მოქცეულია სხვადასხვა კატეგორიის დაცულ ტერიტორიებში, მათ შორის 5.7% ნაკრძალებში (IUCN-ის დაცული ტერიტორიების I კატეგორია).

აღნიშნული ჩანაწერი მიზანშეწონილია ჩასწორდეს შემდეგნაირად: საქართველოს დაცული ტერიტორიების არსებული სისტემის ფარგლებს გარეთ ბიომრავალფეროვნების ბევრი საკვანძო ადგილია (KBA). ესენია: ეკოლოგიური დერეფნები, ცხოველთა მიგრაციის დერეფნები, მცენარეებისთვის მნიშვნელოვანი ტერიტორიები (IPA), ფრინველებისა და

ბიომრავალფეროვნებისთვის მნიშვნელოვანი ტერიტორიები (IBA), და სხვ. ბიომრავალფეროვნების საკვანძო ადგილები (KBA) გამოვლინდა საქართველოში „კავკასიის ეკორეგიონული კონსერვაციის გეგმის“ შემუშავების პროცესში, რომელიც განხორციელდა WWF-ის კავკასიის პროგრამის ოფისის ხელმძღვანელობით, სულ ეკორეგიონში გამოვლენილია 231 KBA. KBA-ების საერთო ფართობია 130,113 კმ², ეკორეგიონის მთელი ტერიტორიის დაახლოებით 22,2%. საქართველოში წარმოდგენილია 60 KBA, ფართობით 21,335 კმ², აქედან 6,616 კმ² მოქცეულია სხვადასხვა კატეგორიის დაცულ ტერიტორიებში, მათ შორის 5.7% ნაკრძალებში (IUCN-ის დაცული ტერიტორიების I კატეგორია). ასევე, მიზანშეწონილია აღნიშნულ ჩანაწერს დაემატოს ინფორმაცია ბიომრავალფეროვნების საკვანძო ადგილებიდან (KBA) რამდენი ემთხვევა ზურმუხტის ქსელს და ასევე დაცული ტერიტორიების სხვა კატეგორიებს.

- გვ. 50 - საქართველოს ეროვნული სატყეო კონცეფცია 2014, საჭიროა ჩანაწერი ჩასწორდეს შემდეგი სახით: საქართველოს ეროვნული სატყეო კონცეფცია 2013.
- გვ. 56-ზე საჭიროა შესწორდეს ინფორმაცია, საქართველოს ტყის ეროვნული აღრიცხვის მონაცემების შესაბამისად, ტყეებს ქვეყნის ტერიტორიის 44.5% უკავია (3 100 500 ჰა). ხოლო განახლებული მონაცემების მიხედვით საქართველოს ტყეების 98.5% ბუნებრივი წარმოშობისაა.
- გვ. 56 - საქართველოს სათიბები და სამოვრები ბუნებრივი და ნახევრად ბუნებრივი ჰაბიტატებია, რომლებიც საჭიროებენ მდგრად მართვას მათი დეგრადაციის თავიდან ასაცილებლად, განსაკუთრებით დაცულ ლანდშაფტებზე, როგორცაა თუშეთი, არაგვი და თრუსო. საჭიროა ზემოაღნიშნულ ჩანაწერს დაემატოს ტანისა და თეძამის დაცული ლანდშაფტი, რადგან ტანას ხეობაში, განსაკუთრებით ქარელის საზღვართან მდებარეობს სათიბ-სამოვრები, რომელსაც მოსახლეობა აქტიურად იყენებს.
- გვ. 86 - ტყის მდგრადი მართვის პრაქტიკის დანერგვა. აღნიშნულ ფრაზასთან დაკავშირებით აღსანიშნავია, რომ ტყის მდგრადი მართვის დანერგვა მიმდინარე ღონისძიებაა, რომლის გათვალისწინებითაც იგეგმება ტყის მართვის გეგმები. რეკომენდებულია ყურადღება გამახვილდეს აღსრულების გაძლიერებაზე.
- გვ. 101 ნახშირბადის ემისიების ზრდაში ტყის ხანძრების მნიშვნელოვანი წვლილის გარდა, ისინი ასევე ტყეების სახეობრივი შემადგენლობის ცვლილებას, ეროზიასა და ტყის დაავადებების გავრცელებას იწვევენ. მიზანშეწონილია ჩანაწერი ჩასწორდეს შემდეგი სახით: ნახშირბადის ემისიების ზრდაში ტყის ხანძრების მნიშვნელოვანი წვლილის გარდა, ისინი ასევე ტყის არასასურველ სახეობრივ ცვლილებას, ეროზიასა და ტყის დაავადებების გავრცელებას იწვევენ.
- გვ. 101 - ტყის ხანძრების წლიური რაოდენობა 13 წელიწადში (2019 წლამდე) 7-დან 118-მდე გაიზარდა. დოკუმენტში წარმოდგენილი ნახ. 30 -ის მიხედვით შეიმჩნევა ტყის ხანძრების წლიური რაოდენობის მატების ტენდენცია, მაგრამ აღნიშნული ჩანაწერიდან იკითხება რომ, საშუალოდ წლიური ხანძრების რაოდენობა 118 გახდა. 118 ხანძრის რაოდენობა კონკრეტული წლის მონაცემია და არ ასახავს წლიური ტყის ხანძრების საშუალო რაოდენობას.
- გვ. 102 - მიზანშეწონილია ნახ. 30-ს დაემატოს 2021-23 წლის მონაცემებიც.
- ელექტროენერჯის ჯამური გენერაციის წყაროების ცხრილში (გარემოსდაცვითი შეფასების ანგარიში, გვ. 27, ინტეგრირებული გეგმა, გვ.242) გაურკვეველია, ჰიდროენერგეტიკულ სიმძლავრეებში შესულია თუ არა ჰიდრომაკუმულირებელი სადგურები. იმავე ცხრილის მიხედვით, მზისა და ქარის სადგურებზე გამომუშავებული ელექტროენერჯის რაოდენობა 2030 წელს მთლიანი ენერგობალანსის 21%, ხოლო 2050 წელს 30%-ს შეადგენს. გაურკვეველია, ჰიდროელექტროსადგურებსა და თბოსადგურებზე დაგეგმილი სიმძლავრეები ითვალისწინებენ თუ არა ე.წ. „ცხელი რეზერვის“ სიმძლავრეებს, ან როგორ ხდება მათი კომპენსირება;

- ენერგეტიკული სექტორის მიმოხილვაში არ არის მოცემული არსებული და დაგეგმილი ელექტროენერგეტიკული ბალანსის სტრუქტურა (ბაზისური, ნახევარბაზისური და პიკური ენერჯების თანაფარდობა წლიურ ან/და სეზონურ ჭრილში);
- საჭიროა დაზუსტდეს ბუნებრივი გაზის თხევად ბუნებრივ გაზად (LNG), კომპრესირებულ ბუნებრივ გაზად (CNG) და თხევად ნახშირწყალბადიან გაზად (LPG) გარდაქმნის საკითხი (თავი 4.4.2). მნიშვნელოვანია, განმარტებულ იქნეს - წარმოადგენს აღნიშნული პროცესი (ES-7) ვირტუალურ გაცვლას (ეკონომიკურ მექანიზმს), თუ დაკავშირებული იქნება ქიმიურ წარმოებასთან და შედეგად მავნე ნივთიერებათა დამატებითი ემისიების ფორმირებასთან და 4.4.2.3 თავში მოცემული შემცირების ღონისძიებების დაგეგმვასთან;
- იმ გარემოების გათვალისწინებით, რომ დღეისათვის ევროკავშირის ზოგიერთი დირექტივა ინტეგრირებულია ეროვნულ კანონმდებლობაში, მიზანშეწონილია ევროდირექტივების პარალელურად დოკუმენტში აღნიშნულ იქნეს, ასევე, შესაბამისი ეროვნული ნორმატიული აქტების სახელწოდებებიც (მაგ: 4.1.4. თავში „სამრეწველო ემისიების შესახებ“ 2010/75/EU დირექტივასთან ერთად, მიზანშეწონილია აღნიშნული იყოს საქართველოს კანონი „სამრეწველო ემისიების შესახებ“).
- მიზანშეწონილია ტერმინი „საუკეთესო ხელმისაწვდომი ტექნოლოგიები“ შესაბამისობაში იქნეს მოყვანილი მოქმედ კანონმდებლობასთან და გამოყენებულ იქნეს შემდეგი ფორმულირება - „საუკეთესო ხელმისაწვდომი ტექნიკა“.
- მიზანშეწონილია ინტეგრირებული გეგმის 316-318 და 320-321 გვერდებზე მოცემული ცხრილების გრაფაში „საპროექტო დოკუმენტები, სამართლებრივი და მარეგულირებელი აქტები“ დაემატოს: ენერგეტიკული ობიექტების დაპროექტების, განხილვისა და დამტკიცების, აგრეთვე სამშენებლო, გამართვა-გაწყობის, გაშვებისა და მიღება-ჩაბარების ეროვნული, საერთაშორისო მოთხოვნების შესაბამისი ნორმატიული დოკუმენტაციის მომზადება;
- ენერგეტიკული ობიექტების შერჩევის კრიტერიუმებში გათვალისწინებული უნდა იქნას ავარიულ სიტუაციებში ან სტიქიური მოვლენების შემთხვევაში მოსალოდნელი ისეთი უარყოფითი ზემოქმედების საკითხი, რომელიც გამოიწვევს მნიშვნელოვან ზიანს. მაგალითად, კაშხლის გარღვევის შემთხვევაში ფიზიკურად იქნას განადგურებული ან/და საფრთხე შეექმნას არსებულ უნიკალურ ეკოსისტემებს, სახეობებს და მათ პოპულაციებს;
- სტრატეგიული გარემოსდაცვითი შეფასების ანგარიშის მე-4 თავში, ენერგოუსაფრთხოების მიმართულებით დაგეგმილი ღონისძიებების განხორციელებით გარემოზე შესაძლო ზემოქმედების აღწერაში (ქვეთავი 4.4), ნახაზი 45-ით წარმოდგენილია ლები ჰესის და ჭიორა ჰესის ადგილმდებარეობა, დაცულ ტერიტორიებსა და ზურმუხტის ქსელის ტერიტორიებთან მიმართებით. ხოლო ენერგოუსაფრთხოების მიმართულება ითვალისწინებს წყალსაცავიან ჰიდრომააკუმულირებელი ელექტროსადგურების მშენებლობას, რაც საჭიროებს დაზუსტებას;
- წარმოდგენილია ზოგადი საპროგნოზო ინფორმაცია კლიმატის ცვლილების შედეგად წყლის რესურსების შესახებ, მართლ იმის ხაზგასმა რომ მყინვარების დნობა იწვევს წყლის რესურსების დეფიციტს არასაკმარისია, რადგან მყინვარული საზრდოობა მხოლოდ საქართველოს მდინარეთა ნაწილზეა, ისიც სამი თვის განმავლობაში;
- სგმ-ის ანგარიშში, გვ. 126 - გასასწორებელია ტერმინოლოგიურად და შინაარსობრივად „მინიმალური“ და „გარემოსდაცვითი ხარჯი“. საქართველოში მინიმალური ხარჯი იშვიათად გამოითვლება ანალოგიით და იგი არ არის საშუალო მრვალწლიური ხარჯის 10 %, არამედ მდინარის რეჟიმისათვის დამახასიათებელი ჩვეულებრივი ფაზაა და მის გამოთვლასაც სხვა მეთოდოლოგია გააჩნია;

- სგშ-ს ანგარიშის 150-ე გვერდზე ან სხვა შესაბამის თავში საჭიროა ჩაემატოს შემდეგი შინაარსის პუნქტი: ჰიდროენერჯის წარმოების (RE-3) უარყოფითი ზემოქმედების შესარბილებლად რეკომენდებულია შემდეგი ღონისძიებების განხორციელება: „ვინაიდან ჰესების მშენებლობისა და ექსპლუატაციის შედეგად მდინარის იქთიოფაუნას გარდაუვლად ადგება გარკვეული ხასიათის ზიანი აუცილებელია წინასწარი კვლევების შედეგებზე დაყრდნობით შესაბამისი საკომპენსაციო დათევზიანების ღონისძიებების წარმოება. დათევზიანების მასშტაბი და ოდენობა განისაზღვრება ჰესის მიერ იქთიოფაუნაზე მიყენებული ზიანის შესაბამისად. დათევზიანების განხორციელების პერიოდი და ხანგრძლივობა განისაზღვრება დათევზიანების ეფექტურობის შეფასების საფუძველზე. იმ შემთხვევაში, თუ მძიმე ტექნოგენური პირობების გამო დათევზიანების ეფექტურობა კონკრეტული მდინარის ან წყალსატევის მონაკვეთზე არაეფექტურად შეფასდება, დასაშვებია ჩანაცვლების პრინციპით ამ ან სხვა მდინარის მონაკვეთზე დათევზიანების წარმოება. დათევზიანებისას პრიორიტეტულობა ენიჭება წითელ ნუსხაში შეტანილ, ენდემურ და განსაკუთრებული ბიოეკოლოგიური მნიშვნელობის თევზის სახეობებს.“
- დასაზუსტებელია გვ. 37 (ბოლო აბზაცი) არსებული ჩანაწერი წყალსაცავების შესახებ;
- გვ. 38, ნახ. 4. საშუალო წლიური ჩამონადენის რუკა არ იკითხება (ლეგენდაში ფერები ცუდად არის შერჩეული). გარდა ამისა, ჩამონადენის გრადაციის ბოლო საფეხური - 2400-4400 მმ დასაზუსტებელია;
- გვ. 133, ნახ. 34, რუკაზე არ არის მოყვანილი რიონის აუზში დაგეგმილი ჰესების კასკადი. გვ. 233, ნახ. 51, რუკის სახელწოდება გასასწორებელია;
- დასაზუსტებელია რა მიზნით არის მოყვანილი ერთი და იმავე დაწესებულებაში სხვადასხვა დროს შედგენილი საქართველოს გეოლოგიური საშიშროების რუკების ორი ვარიანტი (ნახ. 17, 18, და 54, 55) და რა განსხვავებაა მათ შორის;
- გეოლოგიურ (ღვარცოფი, მეწყერი, მიწისძვრა) საშიშროების რისკებთან ერთად გასათვალისწინებელია ჰიდროლოგიური (ზვავი, წყალმოვარდნა) და აგრეთვე, ელექტროგადამცემ ხაზებთან მიმართებაში, კლიმატური (წყინვები, ქარი) რისკებიც;
- სასურველია ანგარიშის სტატისტიკური ნაწილის განახლება და მასში შოვში (2023 წ.) ჩამოყალიბებული სტიქიური პროცესის ასახვა;
- სასურველია ენერგეტიკული პოლიტიკის დოკუმენტებსა და სტრატეგიულ გარემოსდაცვით შეფასებაში მოყვანილი იყოს მნიშვნელოვანი ენერგეტიკული ობიექტების გეოლოგიური გარემოს ფონური - საბაზისო მდგომარეობა;
- საფრთხეების შემცირების ღონისძიებების სახეობები და მოცულობები განხილული უნდა იქნას გეოლოგიური გარემოს ცვლილების პროგნოზის შესაბამისად;
- სტრატეგიული გარემოსდაცვითი შეფასების ანგარიშში (გვ. 67-68) ნახ. 17:18 ტერიტორიის დარაიონების რუკების სათაურები და მათი დასახელება განსხვავებულია რუკაზე - „საშიშროების რისკი“ „აქტიურობის რისკი“, ნახატების სათაურებში კი - „მიდრეკილების რისკი“.

ამასთან, გიგზავნით სგშ-ის ანგარიშსა და სტრატეგიულ დოკუმენტთან დაკავშირებით, სსიპ გარემოს ეროვნულ სააგენტოში წარმოდგენილ შენიშვნებსა და მოსაზრებებს (ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბუნების დაცვისა და მეტყვეობის პროგრამისა და საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებისა და მედიცინის ფაკულტეტის მაგისტრანტების, არასამთავრობო ორგანიზაცია "მწვანე ალტერნატივას" და მოქალაქე მამუკა გვილაგას მიერ). ასევე გიგზავნით სსიპ მინერალური რესურსების ეროვნული სააგენტოს კორესპონდენციას.

გთხოვთ, უზრუნველყოთ აღნიშნული შენიშვნების გათვალისწინებით დამატებითი ინფორმაციის/დოკუმენტაციის 2 თვის ვადაში სააგენტოში წარმოდგენა.

დანართი: ელ. ვერსია

ვასილ გედევანიშვილი

სააგენტოს უფროსი

სსიპ გარემოს ეროვნული სააგენტო

